tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 4 2 2005

Onno Steendam

Prooionderzo
Wormer- en

Eend als haviksprooi. Foto: Kees Boer.

Haviken veroveren langzaam aan open delen van ons polderland. Sinds een aantal jaren broeden ze ook in het Wormer- en Jisperveld (1994) en de Reef. Hier een overzicht van hun voornaamste prooidieren.

In 2001 is in het Wormer- en Jisperveld op kleine schaal gestart met het verzamelen van prooiresten (veren) in een bosje waar de havik broedde. In 2003 heeft de Werkgroep Roofvogels en Uilen van de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek zowel in het Wormer- en Jisperveld als in de Reef een prooirestenonderzoek gedaan bij een aantal broedplaatsen van de havik.

De havik broedt in de Reef en in het Wormer- en Jisperveld in kleine bosjes in het verder open veenweidegebied. In het Wormer- en Jisperveld broedden van 2001 tot en met 2004 respectievelijk 1, 1, 2 en 3 haviken. In de Reef zijn de prooiresten alleen verzameld in 2003. In 2004 heeft de havik vermoedelijk niet gebroed in de Reef als gevolg van een flinke snoeibeurt van de boomgaard waar genesteld werd.

Plukplaatsen

De prooien worden geplukt op de grond in de beslotenheid van de bosjes. Meestal in het bosje waar zich ook het nest bevindt. Verwarring met prooiresten van de Sperwer is bijna uitgesloten. De prooiresten van een sperwer zijn een stuk kleiner (veel zangvogels). In 2001 broedde nog een paartje sperwer in het Wormer- en Jisperveld. In 2002 zijn twee sperwers geplukt gevonden onder het nest van de havik. Daarna zijn ze verdreven naar de kernen van Wormer en Jisp.

Onderzoek

Iedere prooirest werd in een zakje gedaan en alle veren werden meegenomen, zodat bij een volgend bezoek geen prooiresten dubbel werden geteld. De prooiresten (voornamelijk veren) zijn gedetermineerd door verendeskundige René van Bussum uit Hilversum. De lijst met prooiresten is bijgewerkt tot juli 2004. In het broedseizoen werden de prooiresten iedere twee weken verzameld. In het Wormer- en Jisperveld werden in 2001 en 2002 alleen in het najaar prooiresten verzameld. In 2003 en 2004 zijn ook in het broedseizoen prooiresten verzameld. In de Reef zijn alleen in 2003 tijdens het broedseizoen prooiresten verzameld.

Kannibalisme

De haviken van het Wormer- en Jisperveld hebben inmiddels een indrukwekkende prooilijst opgebouwd met ondermeer: nijlgans (1), sperwer (2), ransuil (2), buizerd (1), zwarte kraai (2) en een mannetje en vrouwtje havik van een vorig broedseizoen. Dit vrouwtje was geringd als jong in de Krommenije door Kees Boer en Jos Blakenburg van de Werkgroep Roofvogels en Uilen van de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek.

Opmerkelijk was dat de buizerd en het vrouwtje havik niet waren aangegeten. Dit zou er op kunnen wijzen dat ze niet zijn geslagen om op te eten maar uit concurrentie-overwegingen, zoals schaarse broedmogelijkheid en/of geschikt territorium, en beschikbaar voedsel.
De aangegeten nijlgans is waarschijnlijk op het nest verrast. Van zijn snavel tot zijn borst was hij kaal gegeten.
Een ander paartje van de havik uit het Wormer- en Jisperveld lijkt zich in 2004 gespecialiseerd te hebben in het vangen van kokmeeuwen uit een nabij gelegen kokmeeuwenkolonie. Vooral net vliegvlugge jongen werden veel aangetroffen, maar ook een enkel volwassen exemplaar.

De havik heeft een uitgebreid menu

Het is moeilijk om uit de lange lijst prooien een duidelijke conclusie te trekken. In de winter, als er veel kramsvogels slapen in de bosjes, dan vermoed je al dat er van deze vogels wat resten zullen liggen. En dat blijkt dan ook zo te zijn. Ook in de trektijd van de watersnippen vind je hun resten meteen in de bosjes. Het hele jaar door staan allerlei eenden hoog op de menulijst. Vooral de wilde (soep-) eend en de wintertaling, maar ook de krakeend komt steeds vaker voor op het menu van de havik.

ek Havik in het Jisperveld en de Reef

Jonge haviken. Foto: Kees Boer.

Duiven zijn ook populair, maar minder dan uit onderzoeken blijkt bij echte 'boshaviken'. Jonge spreeuwen, die in mei uitvliegen, blijken ook zeer geschikt voedsel voor de jonge haviken.

Weidevogels

Op de prooilijst vinden we ook een aantal weidevogelsoorten zoals grutto, kievit en tureluur. In 2004 lijkt het aandeel weidevogels te zijn gestegen. Dit kan mede verklaard worden doordat in het Wormer- en Jisperveld het aantal broedpaar van de havik in 2004 is toegenomen van 2 naar 3 paar haviken ten opzichte van 2003. Maar ook blijkt één havikpaar vooral te jagen in het open landschap. Bij dat paar werden in 2004 de kokmeeuwen aangetroffen en werden 4 van de 5 grutto's en 3 van de 5 kieviten aangetroffen. Opvallend was dat vooral juveniele grutto's werden gepakt door de havik. Van de 5 gevonden grutto-resten waren 4 juveniel die nog maar net konden vliegen. Zij zijn daardoor waarschijnlijk een makkelijke prooi voor de havik.

Maar pakt een havik alleen maar prooien die gemakkelijk te vangen zijn? Er staan ook watersnippen op het menu! Een watersnip staat door zijn grillige en bochtige vlucht onder jagers bekend als één van de moeilijkst te schieten vogels. De veer van de watersnip prijkt niet voor niets op vele jagershoedjes als jachttrofee. Tijdens de trek vliegen snippen in grote groepen over en dan vliegen ze minder grillig. Dan is de snip weer een makkelijke prooi. Ook heb ik haviken in de schemer zien jagen. Dan is het waarschijnlijk ook makkelijker om doortrekkers als snippen te verrassen. Ook de vondst van 3 waterrallen kan daarmee worden verklaard. Vreemd is dat de scholekster niet als prooirest bij de havik is aangetroffen. Wel werden, in een buizerdnest dat na het broedseizoen bij een storm uit de boom was gewaaid, snaveltjes van twee jonge scholeksters aangetroffen.

Havik pakt meestal makkelijke prooien

Mijn voorzichtige conclusie is dat de havik vooral de prooien pakt die gemakkelijk te vangen zijn. En als er van een soort veel zijn dan is de ➤

● *Havikplukplaats. Foto: Kees Boer*

kans groot dat er tussen deze grote aantallen eentje even niet oplet of verzwakt is.
Jonge vogels zoals de spreeuwen en de jonge grutto's zijn natuurlijk ook zeer eenvoudig te vangen. Uitzondering zijn de moeilijkere soorten, zoals de concurrerende roofvogels die vooral gedood moeten worden om te voorkomen dat niet alle geschikte broedplaatsen worden ingenomen en dat zij er met het voedsel van de havik vandoor gaan. Ook kan de conclusie zijn dat de meeste prooien in de lucht gevangen worden. Dat verklaart ook waarom niet vliegvlugge vogels en zoogdieren bijna geheel ontbreken op de prooilijst.
Het stapelvoedsel van de havik wordt toch vooral gevormd door waterhoentjes, meerkoeten, duiven en eendensoorten.
Deze soorten zijn, anders dan bijvoorbeeld de grutto, bijna het hele jaar aanwezig en kunnen dus vaker gevangen worden.
Een andere conclusie kan zijn dat de havik geen echte bosbewoner meer is zoals altijd werd verondersteld. Hij heeft een klein bosje nodig om te nestelen en kan in het open landschap genoeg voedsel vinden om zijn jongen groot te brengen. In het Wormer- en Jisperveld werden in 2004 op de twee succesvolle havikshorsten in totaal 6 jongen grootgebracht (3 vliegvlugge jongen per nest).

● *Tabel 1. De in 2001 t/m 2004 gevonden prooiresten per soort in het Wormer- en Jisperveld en de Reef.*

	WJV 2001	WJV 2002	WJV 2003	Reef 2003	WJV 2004
Aantal broedparen havik	1	1	2	1	3 waarvan 1 mislukt
Watersnip	3	5	5		2
Bokje		1			
Houtsnip					1
Soep/ wilde eend		3	14	7	17
Bergeend			1		2
Krakeend			1		2
Tafeleend			1		5
Wintertaling	2	2	9	7	
Smient	1	1	4	2	1
Meerkoet			2		5
Waterhoen		2	6		5
Waterral		1	2		
Koperwiek	5	2	1		
Zanglijster	1	1		1	
Kramsvogel	1	3	3		1
Merel		2	1	1	1
Vink			1		
Putter			1		
Postduif		9	2		6
Houtduif		4	4	2	1
Holenduif			1		
Tortelduif		3	1	1	4
Torenvalk					1
Sperwer			2		
Havik					2
Buizerd					1
Ransuil		1	1		
Spreeuw		6	18	4	13
Zwarte kraai			2	1	2
Ekster			1	9	
Kauw		1	2		2
Gaai			1		
Fazant				1	
Kokmeeuw			1		13
Stormmeeuw			1		1
Koekoek		1			
Tureluur			2	1	
Grutto		3	3		5
Kievit			1	2	5
Oeverloper					2
Nijlgans					1
Haas				1	

Havik, toekomstige koning van de veenweiden?

Maar hoe ziet de toekomst van de havik er uit in het open landschap? Hoe groot is een territorium van een havik in het open landschap? Zal de groei nog toenemen of heeft de groei van het aantal haviken zijn top bereikt? Ik denk zelf dat er nog wel een aantal haviken bij komen in polders waar hij nog niet voorkomt. Maar kan hij ingepast worden in het voor weidevogels gereserveerde landschap? Kunnen we de verbossing en verruiging van de veenweide voorkomen? Ik zal in ieder geval de havik in het Wormer- en Jisperveld blijven volgen, want deze prachtige vogel blijft een spectaculaire aanwinst voor de veenweide!

Aan het prooi-onderzoek werken mee: De Reef: Niels Kuiper, Jan Roggeveen en Jaap Plugge. Wormer- en Jisperveld: Frits Hendrikse, René van Bussum, Dien, Roelf en Onno Steendam.

Met dank aan:

Werkgroep Roofvogels en Uilen, Kees Boer, Jos Blakenburg, René van Bussum (verendeterminatie), Staatsbosbeheer (De Reef) en Vereniging Natuurmonumenten (Wormer- en Jisperveld).

Onno Steendam
Molenpad 10
1546 LC Jisp
075-6428828
E-mail: O.Steendam@landschapnoordholland.nl